

ske i ujedno prvi hrvatski rječnik koji se svojim sadržajnim bogatstvom od-
vaja od uobičajenih jezičnih rječnika i približava enciklopedijskim rječnici-
ma, pa tako Habdelić ne samo da prati stvarno stanje Zagrebačke akademi-
je pri njezinoj prvoj afirmaciji (god. 1669./1670.), nego i anticipira neko bu-
duće stanje.

Alojz Jembrih daje iscrpan pregled kajkavske književno-jezične baštine isu-
sovaca u 17. i 18. stoljeću, te naglašava da su oni imali veliku ulogu u obna-
vljanju kajkavske književne djelatnosti. Ukazuje na negativnu konotaciju ko-
ju je sintagma »kajkavska nabožna književnost« zadobila u socijalrealizmu
kao tobože manje vrijedan dio hrvatske književne baštine i na potrebu da se
već jednom s kajkavske književnosti skine hipoteka distancije u povijesti
hrvatske književnosti i na sveučilištima.

Četvrti dio zbornika (401.—482.) sadrži 12 priloga u kojima je istaknut velik
doprinos hrvatskih isusovaca na području arhitekture i umjetnosti, posebice
razvoju barokne gradogradnje, kiparstva i slikarstva. Na krucijalnu ulogu isu-
sovaca za napredak barokne gradogradnje u Hrvatskoj ukazala je *Đurđica*
Čvitanović u radu »Isusovačka arhitektura baroknoga razdoblja u hrvatskim
zemljama«. Naime, tek uklapanjem baroknih sklopova u srednjovjekovne po-
vijesne jezgre, u kojima isusovačke crkve i rezidencije imaju istaknuto mje-
sto, naša su povijesna središta poprimila izgled srednjoeuropskih gradova.
Na kraju možemo ustvrditi da je zbornik radova simpozija »Isusovci na vjer-
skom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata« još jedno vrijedno svje-
dočanstvo o tome da je Družba Isusova svojim višestoljetnim djelovanjem u
Hrvata neizmjereno pridonijela hrvatskoj znanosti, kulturi i umjetnosti i slo-
žiti se s riječima o. Valentina Pozaica da bi povijest Crkve i hrvatskoga na-
roda bez uloge isusovaca sigurno bila drugačija no što danas jest.

Zoran Grijak

*MIJO KORADE, MIRA ALEKSIC, JERKO MATOS: Isusovci i
hrvatska kultura, Zagreb, 1993., 302 str.*

Knjiga *Isusovci i hrvatska kultura* posljednji je u nizu priloga kojima je u
Hrvatskoj obilježena 500. obljetnica rođenja Ignacija Loyole i 450. obljetnica
odobrenja rada Družbe Isusove. Ona predstavlja vrijedan pokušaj da se na
zanimljiv i pristupačan način široj javnosti prikaže hrvatska isusovačka kul-
turna baština. Tekst je najprije objavljivan kao feljton u *Vjesniku* u stude-
nome i prosincu 1990., a zatim ga je *Most — The Bridge* objavio u engleskom
prijevodu *Jesuits and Croatian Culture* (vol. 15./1992.). Na taj način je i ino-
zemnoj javnosti predložen izuzetan doprinos hrvatskih isusovaca novovjekov-
noj znanosti i kulturi.

U uvodnom dijelu knjige iznijeti su najzanimljiviji dijelovi životopisa ute-
meljitelja Družbe Isusove sv. Ignacija Loyole (1491.—1556.), a predložen je i
izuzetan doprinos isusovaca u onemogućavanju širenja protestantizma i obno-
vi katoličanstva. Slijedi opis djelovanja isusovačkih kolegija i rezidencija (Za-
greb, Varaždin, Rijeka, Požega, Dubrovnik, Osijek, Petrovaradin, Beograd),
od njihova osnutka do ukidanja Družbe Isusove 1773. godine. Uz obilje poda-

taka o vjerskim i kulturno-prosvjetnim institucijama isusovaca u tim gradovima, naglašena je prisutnost baroknoga kršćanskog ugodaja koji su isusovci promicali i njegovali. Velika pozornost posvećena je hrvatskim isusovcima koji su se svojim znanstvenim otkrićima uvrstili u sam vrh europske novovjekovne znanosti (Markantun Dominis, Ruđer Bošković, Josip Franjo Domin i dr.), kao i onima koje je, unatoč njihovim velikim zaslugama, gotovo potpuno prekrpio zaborav — poput Riječanina Franje Ksavera Orlanda, koji je osnivanjem prvih pomorskih škola na Jadranu pružio velik prinos našoj pomorskoj prošlosti.

Autori zatim razmatraju misionarski rad hrvatskih isusovaca Ferdinanda Konščaka, Ivana Ratkaja, Ignacija Szentmartonyja i Nikole Plantića, koji su ostavili duboke tragove u vjerskom životu američkih misija u kojima su živjeli i djelovali. Osim toga, Konščak i Ratkaj su svojim zemljovidima Donje Kalifornije (1746.) i meksičke pokrajine Tarahumare (1683.) pružili velik hrvatski prinos povijesti znanstvenih ekspedicija i kartografije. Niz znamenitih isusovaca kartografa upotpunjen je prilogom o Stjepanu Glavaču, profesoru zagrebačke Akademije, čiji zemljovid Hrvatske iz 1673. godine zorno svjedoči o tragičnim posljedicama dugotrajna rata s Turcima. Slijede priloge o životu i djelu isusovaca leksikografa Jurja Habelića i Jurja Muliha, te o pučkim misionarima Jurju Geileru i Ardeliu della Belli. Autori zatim ukazuju na veliko značenje dolaska isusovaca u Bosnu, na rad slavnoga kolegija i gimnazije u Travniku (1882.—1945.), koja se svojim programom, kvalitetom udžbenika i vrsnoćom profesora mogla usporediti s bilo kojom isusovačkom gimnazijom u Europi, a uništena je jednim komunističkim dekretom 1945. godine.

U prilogu pod naslovom »Ukinuće Družbe Isusove« autori razmatraju uzroke ukidanja Družbe u kolovozu 1773. godine. Ukazuju na to kako je članstvo isusovačkog reda još u 18. stoljeću bilo ispunjeno neslomljivim ponosom na svoje uspjehe, zasluge i utjecaj, te ih je takav duh priječio da pravodobno uoče opasan razvoj protuisusovačkih strujanja u većini europskih zemalja zahvaćenih valom prosvjetiteljstva i liberalizma. Također se pokazalo pogrešnim njihovo neograničeno povjerenje u Mariju Tereziju, koja je zbog vanjskopolitičkih razloga odustala od obećanja da će ih zaštititi. Slijedi opis teških posljedica ukidanja Družbe u Hrvatskoj, posebice u školstvu i pastoralnom radu i tužne sudbine hrvatskih isusovaca Antuna Kanižlića, Andrije Blaškovića i Ruđera Boškovića, koji su ukidanje Družbe doživjeli i kao veliku osobnu tragediju od koje se nikada nisu oporavili. Autori naglašavaju kako je naš narod volio isusovce, pa je njihovu propast primio s velikim suosjećanjem i žalošću, te da u Hrvatskoj, za razliku od većine europskih zemalja, nisu zabilježeni nikakvi napadi na Družbu, niti njezino izvrgavanje ruglu. Nakon obnavljanja reda 1814. godine, isusovci se 1845. godine počinju vraćati u Hrvatsku i unatoč brojnim poteškoćama vrlo brzo obnavljaju svoju djelatnost i postižu vrijedne rezultate.

Na kraju autori su prikazali strukturu Hrvatske provincije Družbe Isusove i njezin rad na odgojnom i pastoralnom području, poglavito vezan uz djelatnost najvažnijeg isusovačkog odgojnog centra na Jordanovcu koji obuhvaća Filozofsko-teološki institut afiliran Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu, Filozofski fakultet osnovan 1989. godine i Hrvatski povijesni institut u Beču utemeljen 1990. godine.

Zoran Grijak